

*Niko TOŠ**

JOŽE GORIČAR, NESTOR SLOVENSKE SOCIOLOGIJE

Ob 100. obletnici rojstva slovenskega sociologa akademika Jožeta Goričarja se je zbrala¹ skupina njegovih nekdanjih študentov, doktorandov, raziskovalnih kolegov in prijateljev in v priložnostnem pogovoru obudila spomin nanj in njegovo vlogo v razvoju slovenske in jugoslovanske sociologije, nekako dvaindvajset let po njegovi smrti.

Tudi sam sodim med njegove študente. Prvič sem sicer zaznal njegovo ime v medijih, koncem štiridesetih let, ko je nastopal kot odvetnik in zastopnik slovenske družine, ki se je s takratnimi nemškimi oblastmi spopadala za vrnitev ukradenega otroka. V tej vlogi je bil uspešen. Kmalu potem sem ga srečal v zbornični dvorani Univerze kot profesorja predmeta, ki se je tedaj imenoval Uvod v družbene vede, on pa je pa v bistvu govoril o sociologiji. Že tedaj je name naredil vtis odličnega pripovedovalca, bil je prepričevalen, znal je pritegniti, bil je študentom blizu. Poleg profesorjev G. Kušaja, V. Korošca, M. Šnuderla, L. Vavpetiča, S. Pretnarja in vrste drugih, je predstavljal elitno profesorske generacije ljubljanske Pravne fakultete v tistem času. Le da je segel dosti dlje iz zbornične dvorane UL, kot večina njih, da je prestopil iz pravniške pragmatike v prostor družboslovne analize, torej na nova področja v Sloveniji in širše v Jugoslaviji. Bil je graditelj nove discipline. Danes bi rekli, da je bil človek s karizmo in to se je kasneje vseskozi potrjevalo.

Ob posredovanju prijatelja in kolega Z. Mlinarja je bil tisti, ki me je po kratkotrajni pravosodni izkušnji preusmeril v prostor sociologije. Po zaključku študija prava sem ga ponovno srečal na Inštitutu za družbene vede v Beogradu kot enega vodilnih oblikovalcev in izvajalcev sociološkega podiplomskega študija – in v tem času že kot avtorja po vsej Jugoslaviji razširjenega sociološkega učbenika in študij sodobnih socioloških teorij. V tem času je s svojim vplivom in ugledom, kljub zadržkom in preprekam, prispeval k profesionalni postavitvi sociologije: bil je prvi predsednik Jugoslovanskega združenja za sociologijo, prvi urednik sociološke strokovne revije Sociologija, ki je izhajala v Beogradu, vzpodbudil je ustanovitev Slovenskega sociološkega društva in z njim vseskozi sodeloval, bil je soustanovitelj Inštituta za sociologijo ljubljanske Univerze, soustanovitelj študija sociologije na Filozofski fakulteti, sooblikovalec socioloških in politoloških programov na takratni Visoki šoli za politične vede in sousmerjevalec njenega prehoda v akademski prostor ljubljanske Univerze kot Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

* *Dr. Niko Toš, redni profesor za sociologijo na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani in dolgoletni predsednik Slovenskega in Jugoslovanskega združenja za sociologijo.*

¹ *Pogovor je potekal 28. februarja 2007 v Sončni sobi CJMMK, FDV.*

S svojim teoretskim študijskim delom, akcijskim delovanjem in širokim ugledom je bil kot prvi sociolog povabljen v Slovensko akademijo znanosti in umetnosti, kjer je najprej kot dopisni, nato kot redni član in glavni tajnik aktivno deloval vse do svoje smrti.

Goričar je s svojim delovanjem vseskozi odpiral prostor za razvoj kritične slovenske in jugoslovanske sociološke misli, za širitev metodološkega znanja kot pogoja za empirično raziskovanje družbenih pojavov, čemur je pripisoval velik pomen. Sledi njegovih iniciativ in angažiranosti se kažejo pri vseh začetnih in kasnejših pomembnih socioloških projektih in empiričnih raziskovalnih programih. Sam lahko potrdim njegov vpliv na nastanek zgodnjih zasnov in postavitev obsežnega empiričnega programa Inštituta za sociologijo in nekaj kasneje Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Bil je med pomembnimi podporniki ustanovitve programa empiričnih raziskav, ki jih danes poznamo pod sicer ne povsem ustreznim naslovom »Slovensko javno mnenje« in bil prvi predsednik Sveta raziskovalnega centra, v katerem je ta program potekal. Še posebej pomemben je Goričarjev prispevek k razvoju slovenske in jugoslovanske sociologije, ki je rezultat njegove izjemne pedagoške in kolegialne odprtosti. Bil je mentor vrsti kasneje najuglednejših slovenskih in jugoslovanskih sociologov, ki bi jih na osnovi razumevanja v tistem času uvrstili v kategorijo družbenokritičnih, lahko bi rekli celo »disidentskih«, odprtih v evropskih in širši svetovni prostor, ki niso pristajali na dogmatske paradigme vladajoče ideologije. V drugi polovici sedemdesetih let se je upiral dogmatskim pritiskom in zamejevanjem in s tem prispeval, da je sociologija kot znanstvena disciplina preživela t. i. svinčena leta. Itd.

Ob tej priložnosti se ne bom izčrpnje opredeljeval do Goričarjevega dela in vloge, saj sem to ob dveh priložnostih že storil. Prvič, na povabilo vodstva Pravne fakultete ob pripravi jubilejnega zbornika znanstvenih razprav v počastitev Goričarjeve sedemdesetletnice,² drugič pa deloma dopolnjeno in prilagojeno, sedem let kasneje, ko sem pripravil zapisa ob njegovi smrti.³ Bi pa želel oživiti vtise, ki so jih ob tej priložnosti izrekli oz. zapisali najuglednejši jugoslovanski sociologi tistega časa. Med njimi so Goričarjevi vrstniki: Radomir Lukić, Rudi Supek, pa tudi njegovi mlajši kolegi in doktorandi: Ivan Kuvačić, Zdravko Mlinar, Josip Županov in Ljubomir Tadić.

Tako je Josip Županov⁴ zapisal, da je »ponosen, ker je bil njegov učenec, ne le zato, ker je osnovne pojme o sociologiji pridobil iz njegovega učbenika, temveč mu je prof. Goričar pri izdelavi doktorske disertacije, katere men-

² Toš, N. (1978): *Akademik in univerzitetni profesor dr. Jože Goričar – ob njegovi 70. letnici. Zbornik znanstvenih razprav*, Pravna fakulteta, Ljubljana, let. 38, str. 5–24.

³ Toš, N. (1985): *Prispevek Jožeta Goričarja k razvoju jugoslovanske sociologije, Skica za oceno, Naši razgledi*, let. 34, št. 6, str. 158–160.

⁴ Toš, N. (1985): *In memoriam, Jože Goričar, Sociologija, Beograd*, let. 27, str. 231–238.

tor je bil, pokazal vse svoje znanstvene in človeške kvalitete«. Kot znanstvenik je Goričar opazil, da je Županov z obdelavo doktorske teme v zagati, zato mu je svetoval, da temo spremeni. To svojo sodbo, ki je težka za vsakega doktorskega kandidata, je izrekel na tako dobrohoten način, da mu ni ubil volje za nadaljnje delo, temveč ga obratno vzpodbudil za nove napore. Zapisal je, da mu je kot mentorju trajno hvaležen za tako usmerjanje in pomoč.

Tudi Ljubomir Tadić se spominja mentorskega sodelovanja z Goričarjem ob svoji disertaciji in njegovih tehtnih pripomb, ki so zadevale jedro razprave. Bile pa so v zvezi z metodološkimi problemi, na katere je naša teorija v tistem času gledala v glavnem iz enega kota. Takrat je Goričar pokazal visoko razumevanje za njegovo drugačno metodološko stališče.

Zdravko Mlinar je posebej poudaril Goričarjev prispevek h konstituiranju sociologije in njeni uveljavitvi kot znanstveni disciplini predvsem skozi empirično raziskovanje in univerzitetno izobraževanje. Poudaril je Goričarjevo ustvarjalno osebnost, ki je z vrsto izvirnih teoretičnih rešitev odločilno vplivala na razvoj sociološke misli v takratnih razmerah.

Goričarjev vrstnik, beograjski profesor Radomir Lukić, je zapisal, da se je z Goričarjem pogosto srečeval pri skupnem delu, da so bile njegove besede vselej sprejete z veliko pozornostjo, saj se je čutilo, da prihajajo od »človeka, ki ni le poznavalec, temveč tudi objektiven in miroljuben duh, ki išče to, kar različna stališča spaja«. Spomnil se je zadnjega srečanja z Goričarjem na sociološkem kongresu v Portorožu,⁵ ki predstavlja zanj najlepši spomin izdelovanja v okviru sociološkega združenja. Lukić, ki se je sam kot sociolog posvečal tudi teoriji države in prava, je videl prav na tem področju in na področju spoznavanja politične misli in razvoja socioloških teorij posebno pomemben Goričarjev prispevek. Tako je za knjigo Oris zgodovine političnih teorij⁶ zatrdil, da je dobro delovala na vse, ki so se zanimali za sociologijo v tistem času. Bila je povsem nova knjiga – odstopala je od običajnih shematskih črno-belih pristranskih prikazov in je pomembno prispevala k preseganju poenostavljenega načina pisanja, ki je takrat v glavnem prevladovalo. Knjiga je padla v čas opuščanja dogmatskega razumevanja zgodovinskega materializma, ko se je vse bolj uveljavljalo mišljenje, da je potrebno postaviti pouk sociologije, ki je dotlej veljala za meščansko znanost itd.

I. Kuvačić v svojih spominih na Goričarjevo vlogo poudarja njegov prispevek k utrjevanju sociologije kot znanstvene discipline in njenega znanstvenega statusa v takratnih razmerah. K temu ni prispevala le Goričarjeva teoretična in študijska, temveč tudi akcijska usmerjenost. V vrsti svojih razprav se je Goričar loteval opredeljevanja predmeta metode in družbene

⁵ *Posvetovanje Jugoslovanskega združenja za sociologijo na temo Krize v jugoslovanski družbi, Portorož, 1983*

⁶ *Goričar, J. (1969): Oris socioloških teorij (neposrednih predhodnikov do funkcionalizma), Maribor, Obzorja, 212 str.*

vloge sociologije in se pri tem zavzemal za njeno kritičnost ter teoretično in metodološko odprtost. Goričarjevi pogledi na družbeno vlogo in status sociologije so se vse bolj kristalizirali v kritično spoznanje in angažirano delovanje. Kuvačič je poudaril, da Goričar z leti, kot je to običajno, ni postajal vse konzervativnejši, temveč prav nasprotno.

Podobno se Goričarja in njegove vloge v razvoju sociologije spominja tudi Rudi Supek in poudarja, da so se njuna gledanja tekom let vse bolj zblíževala in da se je Goričar vse bolj odločno postavil v bran resnično znanstvenemu statusu sociologije pred raznimi ideološkimi pritiski in poizkusi političnega patroniziranja takšne znanosti, kot je sociologija, kar ga je privedlo do tega, da je v teh vprašanih nastopal radikalneje od njega, znanega po načelnem zavzemanju za avtonomijo znanosti. Rekel je, da čuti »globoko hvaležnost za te njegove znane nastope, saj je bil človek z izjemno avtoriteto«. Prijateljstvo, ki ga je v zadnjem času (od konca sedemdesetih let) vezalo na Goričarja, so občutili tudi mnogi drugi sociologi.

Tu sklepam to priložnostno pripoved o sociologu Jožetu Goričarju z naslednjo mislijo: bil je pionir na sociološkem področju in uveljavil se je kot nestor slovenske in jugoslovanske sociologije. Izjemno priložnost je pravilno uporabil.

Njegov znanstveni prispevek k sociologiji, kot se izraža v njegovih študijah, člankih in knjigah, pa tudi vsem njegovem delovanju, doslej ni bil celostno ovrednoten. To je brez dvoma naloga, ki slovensko sociologijo še čaka, še posebej zgodovino slovenske sociologije. Pa ne le te. Sociologe, ki s svojim študijskim in raziskovalnim delom posegajo v prostor teorije države in prava, v problematiko socialne strukture sodobne slovenske družbe in v obravnavo razmerja med sociologijo in politiko lahko črpajo iz Goričarjevih spisov in knjig. Vrednotenje njegove intelektualne zapuščine torej ni opravljeno, ni zaključeno.